

ARVUSTUS | Elades kõigi oma 36 triljoni rakuga. Jarmo Reha uus lavastus lootust ei anna (5)

Jarmo Reha ja Ekspeditsiooni uus lavastus „Eidos“ katarsist ei tekitanud. See ei ole õnneliku lõpuga, lootustandev lugu.

Johanna Rannik
teatrikriitik

Lavastus ei taotle ilu, ent tervik on seda sellegipoolest oma nihestatud moel.

FOTO: HERKKO LABI

Kuula artiklit 9 min

Lisa

TELLIJALE AVATUD

Kuna pean Jarmo Reha lavastustest väga lugu, tekitab „Eidos“ suurt ootusärevust. Politeia-hõngulised, enese- ja kollektiivsele identiteedile keskenduvad uuringud pöörduvad seekord ära päevapoliitikast ja ajalisusest ehk üldse – Sakala 3 teatrimajas tekkis ruum, kus aeg on teadvustatud privileeg. Lavastust kirjeldav tekst sõnab, et „Eidos“ on „seisundiline hetk, mis asetab inimese

polaarsesse olustikku, pendeldades sünguse ja helguse vahel. Lavastuse püüd on killustada inimene juppideks, nii füüsiliselt kui ka vaimselt, et seda vaadelda, piielda ja taas kord kokku traageldada.“¹ Kõlab ju veetlevalt. Oodatud katarsise asemel avastasin aga, et eidos kui seisund võib ohtlikki olla, kui süngus valguse üle liigselt domineerib. Traagelniit jäi liiga lühikeseks.

Lavastuse tekstid kiikusid klassikalise filosoofia ja transgressiivsuse piirialadel, uurides nii hinge ja armastust kui ka verd ja rooja.

FOTO: HERKKO LABI

Eidos kui seisund võib ohtlik olla, kui süngus valguse üle liigselt domineerib.

Suurepärane lavakujundus

Juba enne lavaruumi jõudmist saab aimu „Eidose“ suurepärasest lavakujundusest. Nukulikud mannekeenid ripuvad, suitsevad, vaatavad otse või pööravad pilgu hoopis seina poole. Miski ei taotle ilu, ent tervik on seda sellegipoolest oma nihestatud moel. Kunstnik Urmas Lüüsi käekirja on siin palju tunda, meenutades enim 2021. aasta isiknäitust „Teatavate piiride poorsusest“. Ehkki lavakujundusele on väga palju rõhku pandud, toimub valdav osa „Eidose“ rännakust hoopis ekraanil, kus vahelduvad pikkamööda (Reha kehastatud) arhetüüpse inimese hingelised seisundid,

vaatepunktid ja sihid. Publik juhatatakse sisse õrnalt ja kaastundlikult juba enne, kui ekraan tööle läheb ja saalis valgus kustub – Jarmo Reha istub laua taga, tervitab pilguga saalitulijaid ja laulab midagi, mis toob sisu poolest kohe meelde „Divide et Imperas“ kõlanud Leonord Coheni laulu „The Partisan“. Tuttavlikkus, turvatunne. Esimene meditatiivne videokatke andis aimu sellest, millest Jarmo Reha ja dramaturg Aare Pilv seekord enim ainekust ammutasid – Kreeka filosoofia. Platoni „Sokratese apoloogia“ sõnad kumavad vastu eredat päikesevalgust, Reha pöörab rannal lebades lehti. Loeb, pöörab, loeb. Kõik klipid kestavad ahnelt ja hedonistlikult kaua ja ei paku kihelevale nüüdisaegsele tähelepanule eriti lohutust.

Vastupidi: läbi mere sihitult(?) sumamine või maastikul paljajalu kõndimine ei ole aja peale, see pole vinjett, see on rännak.

Mõne aja möödudes lisandus teisele ekraanile ka sõna „filosoofilised traktaadid“, mis sobitusid atmosfääriga, mida pilk ekraanil nägi. Teksti lisandudes suunasin oma tähelepanu peamiselt sellele, mistap jäi video rohkem lihtsalt ilmestavaks taustajõuks otsekui *screensaver* (liiatigi, kuna arengut kui sellist videotes polnud, nii et ei olnud ka kohustust sellega algusest lõpuni kaasas olla). Tekstid kiikusid tihti klassikalise filosoofia ja transgressiivsuse piirialadel, uurides nii hinge ja armastust kui ka verd ja rooja. Lõpupoole hakkasid tekstid end paraku ka minu jaoks veidi kordama, sest lihtlauselised vastandid (*à la* elu-surm, päike-pimedus) olid selleks hetkeks juba väga tuttavaks saanud. Inimese aistinguline side looduse ja oma olemasolu vahel ongi mõneti selline: alati sama, olemuselt lihtne. Siiski kärpinuks ma korduva osa tekstist, et tekstide tervik teravam oleks.

Läbi mere sihitult sumamine pole vinjett, see on rännak.

FOTO: HERKKO LABI

Vaadates maailma läbi Reha silmade nagu RPG-mängus, meenus stseen Artjom Astrovi ja Ruslan Stepanovi lavastusest „Gangstarap“ Kanuti Gildi SAAL-is (2021). Kusjuures ka selle lavastusega oli Aare Pilv seotud (teksti tõlkija-toimetajana). Ma saan nüüd aru NO99 „The Rise and Fall of Estonia“ (2011) ümber tekkinud tunnetest, kui Solarise kontserdimaja täismüüdud saal kogu etendust ekraanilt vaatama pidi. „The Rise and Fall of Estonia“ oli aga siiski otsepildis –

„Eidose“ klipid on ette filmitud. Videot kasutasid Reha ja Pilv ka „Divide et Imperas“, tuues seeläbi publikuni kolmanda osaleja Pääru Oja, samuti ettefilmituna. „Divide et Imperas“ polnud see aga domineeriv element, vaid üksnes osa lavastusest, mille lõviosa moodustas elav sõna ja füüsiline lavalisus. Siiski: Jarmo Reha on pidevalt laval ka „Eidoses“, aga pigem vaateleja rollis – paaril korral väljus ta vaheseinana mõjuva laua tagant, laulis paar laulu, ent taandus siis jälle.

Lõviosa etendust videos

Minu jaoks on üks teatri põhilisi omadusi iga etenduse kui akti kordumatus. Tunne, et ruumis loodav on sügavalt ajalik. Ma pole kindel, kas „Eidose“ puhul seda kordumatust piisavalt on, kuivõrd lõviosa etendust on videole ja ekraanil olevale tekstile üles ehitatud. Võimalusi midagi iga kord väheke teisiti teha on siin üsna vähe. Milleks siis just selline formaat? Kui „Eidos“ oleks üleval näiteks kunstihoones või EKKM-is, oleks see minu arust rohkem omal kohal – tegelikult tahaksingi väga seda just sellisel kujul (uuesti) kogeda. Võib-olla oligi nüüdisaegse kunsti ja teatri ühendamine, nende kahe vahelise piiriga mängimine siin eesmärk? Kuna Jarmo Reha on oma senistes töodes olnud niivõrd intensiivselt kohal, oli minu jaoks selle füüsilise kohalolu ja kontakti puudumine mõneti võõritav. Tundsin, et ei suuda üdini videosse ja teksti süveneda, sest minus oli pidevalt mingi osa, mis ootas muutust, etendaja väljumist laua tagant kauemaks kui üheks lauluks. Lavastust tutvustav tekst pani nii palju rõhku inimesele ja inimhinge uurimisele, nii et see tekitas minus eelduse, et see on sügavalt vastastikune hingeline kontakt. Aga ekraaniga on raske seda kontakti luua. Tundsin vahel, et teen (või teeme publikuna kollektiivselt) etendajale ülekohtu, sest tema annab endast sõnas ja pildis nii palju, aga publikul puudub võimalus seda energiat peegeldada, tagasi anda. Tõik, et saan tänu „Eidosele“ nende küsimuste üle mõelda, on iseenesest tänuväärne.

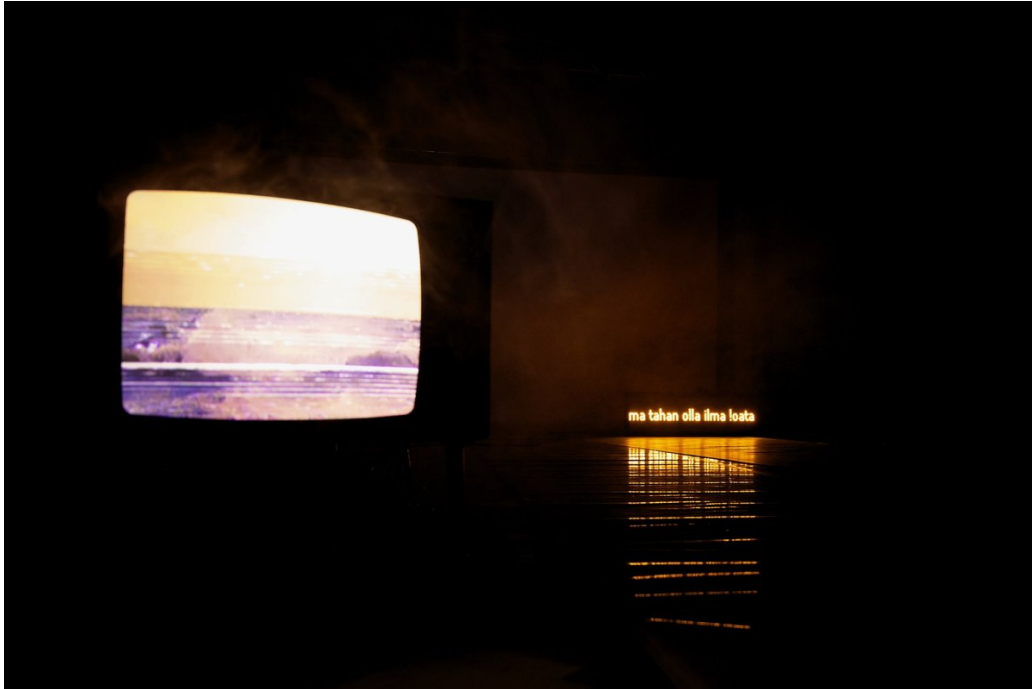
Tekst jõudis ka eksistentsiaalsete retooriliste küsimuste juurde, mida illustreeris kõiki poore kinni kattev veniv veri.

FOTO: HERKKO LABI

Kui „Eidos“ oleks üleval näiteks kunstihoones või EKKM-is, oleks see rohkem omal kohal.

Katarsist, mida väga ootas (ja julgesin põhjendatult oodata), seekord ei tekkinud. See ei ole õnneliku lõpuga, lootustandev lugu. „Eidos“ lõpetab küll lootustandva visuaaliga – pimestav-valgustav päike kiirgamas raamatulehtede vahelt kumamise asemel nüüd otse nahale, otse silma –, aga mind ei jaksanud see hetk n-ö taaselustada, tekkinud seisundist välja tõsta. Saalist välja astudes (ettevaatlikult, et silmtasandil oleva lühtri küünaldele mitte otsa kõndida) oli tunne, et tahaks pikalt vait olla – olin vaimselt läbipekstud. Õõvaseisund tekkis eeskätt teksti tõttu, kui olime jõudnud eksistentsiaalsete retooriliste küsimuste juurde, mida illustreeris kõiki poore kinni kattev veniv veri. Need mõtted ja küsimused ei tulnud kuidagi šokeerivalt, eriti Reha ja Pilve ühisloomingus, aga nende intensiivsus käis minulegi kui intensiivsust armastavale inimesele üle jõu. Korduvalt käisid üle keha külmavärinad, õhk näis ruumist kaduvat. Tekkis tahtmine kaasa karjuda – just kaasa, sest see kõik mõjus nagu valla päästetud karje. Ühesõnaga – sellest hingelisest süngusest tekkis täielik afektiivne kaasatus. Ma ei tihka selle kohta midagi ette heita (raske oleks ka

enda kõrges närvisageduses kedagi teist süüdistada, pealegi ei pea teater ainult süles hoidma), jagan vaid ühte näidet sellest, kuidas nähtu võib mõjuda. On ka neid, kes on kirjeldanud lummust, tõstetust, unenäotunnet. Kõik need on lõpuks needsamad elusolemise tahud, millele Reha ja Pilv soovivad osutada.

Lõviosa etendust on videole ja ekraanil olevale tekstile üles ehitatud. Võimalusi midagi iga kord väheke teisiti teha on siin üsna vähe.

FOTO: HERKKO LABI

Selgust ei leia

Värske Rõhu juubelinumbris avaldas Jarmo Reha ka päeviku, mis pealkirja „Eidosest valguseni“ tõttu töötab mu silmis kui lavastuse teejuht. Olen neid tekste pärast etendust vaadanud, et nähtus selgust saada. Võin etteruttavalt öelda, et selgust ei leia, aga tõstan esile ühe katke, mis „Eidose“ vaimu hästi kirjeldab:

„Ma väga õhkan selle poole, et me taipaks ometi: me oleme selles vormingus – selles keeles ja selles meeles – vaid omatahtsi. Küsimus on: kas on see kõik seda väärt? Miks me siin püsime... miks me siin külmal merekaldal hingame ja laulame? Mis meid siin paigal hoiab?“²

¹ <https://www.ekspeditsioon.com/lavastused/eidos>

² <https://va.ee/jarmo-reha-paevik-ehk-eidosest-valguseni/>